

Sygn. akt I CSK 552/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 31 sierpnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Grzegorzczak

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa P. S.A. w G.
przeciwko Krajowemu Ośrodkowi Wsparcia Rolnictwa w W.
uprzednio Agencji Nieruchomości Rolnych w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 31 sierpnia 2018 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 10 listopada 2016 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyła zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu
Okręgowego przez oddalenie powództwa ponad kwotę 249 616 zł
z ustawowymi odsetkami (pkt I a) oraz orzekającej o kosztach
postępowania (pkt I b i III) i w tym zakresie przekazuje sprawę
Sądowi Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka domagała się zasądzenia od pozwanej kwoty 574 714,37 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 31 grudnia 2008 r. co do kwoty 181 808,87 zł, od 27 maja 2009 r. co do kwoty 171 287,85 zł i w doniesieniu do kwoty 221 617,78, zł od dnia 26 marca 2010 r. tytułem zwrotu nienależnego świadczenia obejmującego nadpłacone opłaty roczne z tytułu użytkowania wieczystego wskazanej nieruchomości za lata 2008 do 2010 r.

Pozwana wniosła o oddalenie powództwa zarzucając przedawnienie dochodzonego roszczenia, a ponadto, że wniesione opłaty były należne jako ustanowione orzeczeniem Samorządowego Kolegium Odwoławczego w W. z dnia 5 maja 2005 r. Zastrzeżenie przez powódkę zwrotu spełnionego świadczenia w piśmie z dnia 19 grudnia 2008 r. zostało dokonane pod warunkiem zawieszającym, jakim był wynik innego postępowania dotyczącego aktualizacji opłaty, wszczętego przez powódkę 2008 r., a zakończonego dla niej w sposób negatywny.

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 28 maja 2015 r. zasądził na rzecz powódki kwotę 574 715 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 27 października 2011 r., a w pozostałej części powództwo oddalił. Z dokonanych ustaleń faktycznych wynika, że w dniu 20 sierpnia 2001 r. Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa zawiadomiła poprzedników prawnych powódki: R. K., P. S.A. w G., K. sp. z o.o. w W. i O. sp. z o.o. w G. o nowej wysokości opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości obejmującej działki nr 2/9 i 2/12 o powierzchni 85,05557 ha, wchodzących do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, począwszy od 2000 r. Nowa wysokość opłaty obejmowała iloczyn stawki procentowej (1%) w odniesieniu do metra kwadratowego gruntu.

Działka nr 2/33 powstała z podziału działki 2/13 dokonanego decyzją Burmistrza Gminy W. z dnia 19 czerwca 2001 r. Prawo użytkowania wieczystego działki nr 2/13 zostało zbyte w dniu 29 kwietnia 2002 r. przez spółkę K. P. w G.. Pozwana dokonała kolejnego wypowiedzenia stawki opłaty rocznej dotyczącej użytkowania wieczystego działki nr 2/13 w dniu 19 grudnia 2003 r., ze skutkiem od dnia 1 stycznia 2004 r. przez podwyższenie stawki procentowej do 3% i wartości nieruchomości do 542,67 zł za metr kwadratowy. Oświadczenie o wypowiedzeniu

skierowała do spółki K., która złożyła wniosek do Samorządowego Kolegium Odwoławczego w W. o stwierdzenie, że wypowiedzenie było nieuzasadnione. Orzeczeniem tego Kolegium z dnia 5 maja 2005 r. wniosek został oddalony, ustalono, że użytkownik wieczysty od dnia 1 stycznia 2004 r. powinien wnosić opłatę roczną w odniesieniu do działki nr 2/13 w wysokości 273 271, 50 zł, wskazanej w wypowiedzeniu. Właścicielem działki nr 2/33 o powierzchni 1,3129 ha jest Skarb Państwa, w którego imieniu pozwana wykonuje prawa i obowiązki właścicielskie (art. 5 ust. 1 ustawy dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, jedn. tekst: Dz. U. z 2012 r., poz. 1187).

W dniu 18 września 2007 r. powódka nabyła prawo użytkowania wieczystego działki nr 2/33. Pozwana ponownie zainicjowała postępowanie aktualizacyjne, kierując wypowiedzenie do spółki K. w piśmie z dnia 27 listopada 2007 r., w którym wartość metra kwadratowego gruntu określiła na 919 zł. Powódka w latach 2008 – 2010 uiszczała opłatę roczną w odniesieniu do użytkowania wieczystego działki nr 2/33 w wysokości określonej w zawiadomieniach przesyłanych jej przez Agencję każdego roku. Nie miała wiedzy, że opłata powinna być obliczona przy użyciu stawki 1%. W dniu 31 marca 2008 r. powódka dokonała wpłaty kwoty 79 728,48 zł, a w dniu 30 grudnia 2008 r. kwoty 173 327 zł. W piśmie z dnia 19 grudnia 2008 r. zaznaczyła, że nie jest zobowiązana do ponoszenia opłaty w wysokości wynikającej z ostatniej aktualizacji, dokonała zatem zapłaty z zastrzeżeniem zwrotu, przewidzianego w art. 411 pkt 1 k.c. „do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia i zakończenia wszystkich spraw dotyczących ustalenia wysokości opłat z tytułu użytkowania wieczystego tych nieruchomości, jak i spraw o zapłatę opłat”.

W dniu 26 maja 2009 r. powódka zapłaciła kwotę 216 783 zł za 2009 r., zastrzegając w piśmie z tej samej daty zwrot przewidziany w art. 411 pkt 1 k.c. Za rok 2010 wpłata została kwoty 239 185,43 zł dokonana w dniu 15 marca 2010 r., a w piśmie z 30 marca 2010 r. wskazała, że zapłata według 3% stawki i wyceny z 2003 r. była zgodna z orzeczeniem Samorządowego Kolegium z 5 maja 2005 r., ale w grudniu 2008 r. złożyła wniosek o aktualizację opłaty rocznej i jeśli spór zostanie rozstrzygnięty na jej korzyść, będzie miała prawo żądania zwrotu opłaty uiszczonej w 2009 r. i 2010 r., w wysokości przewyższającej opłatę należną.

We wniosku z dnia 19 grudnia 2008 r. powódka domagała się aktualizacji opłaty rocznej w odniesieniu do działki nr 2/33 przez obniżenie stawki do 1% i przyjęcia za podstawę ustalenia dotychczasowej wartości nieruchomości kwoty 7 972 847,83 zł. Z uwagi na nieuwzględnienie wniosku przez pozwaną sprawę rozpoznawało Samorządowe kolegium Odwoławcze, które orzeczeniem z dnia 30 kwietnia 2010 r. ustaliło, że od 1 dnia 1 stycznia 2009 r. opłata roczna z tytułu użytkowania wieczystego działki nr 2/33 obowiązuje według stawki 1%. Na skutek sprzeciwu Agencji orzeczenie utraciło moc, i sprawę rozpoznawał Sąd Okręgowy w W., który postanowieniem z dnia 10 czerwca 2011 r. umorzył postępowanie, wobec cofnięcia pozwu przez powódkę.

Umową z dnia 30 czerwca 2010 r. powódka zbyła prawo użytkowania wieczystego działki nr 2/33 P. sp. z o.o. w R.

Sąd Okręgowy uznał, że powództwo nie zasługuje na uwzględnienie. Wypowiedzenia dokonane w 2003 r. i 2007 r. były skierowane do innych podmiotów i nie mogły odnieść skutku względem powódki, co oznacza, że była ona zobowiązana do wnoszenia opłaty rocznej wynikającej, z wypowiedzenia dokonanego w 2001 r. Orzeczenie Samorządowego Kolegium Odwoławczego z dnia 5 maja 2005 r. nie było wiążące w stosunku do powódki. Pozwana powinna wykazać, że powódka, regulując opłaty w wysokości wyższej niż rzeczywiście ją obciążające, wiedziała że nie miała takiego obowiązku, czyli była świadoma nieskuteczności wypowiedzeń dokonanych w 2003 r. i 2007 r. będących przyczyną nienależności świadczenia. W odniesieniu do opłaty za 2010 rok powódka nie wiedziała, że obciąża ją obowiązek zapłaty jedynie za okres w jakim przysługiwało jej użytkowanie wieczyste. Tylko pozytywna wiedza o braku zobowiązania wyklucza możliwość żądania zwrotu świadczenia.

Skoro wiedza powódki o nieistnieniu zobowiązania nie została wykazana, to za bezprzedmiotowe należało uznać zastrzeżenie zwrotu. Bieg terminu przedawnienia roszczenia został przerwany przez złożenie wniosku o zawezwanie do próby ugodowej w dniu 8 listopada 2011 r., a po okresie przerwy rozpoczął bieg na nowo, do czasu przerwania go wniesieniem pozwu.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji pozwanej Sąd Apelacyjny w (...) zaskarżonym wyrokiem zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził

od pozwanej na rzecz powódki kwotę 249 616 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 27 października 2011 r. do 31 grudnia 2015 r. i z odsetkami za opóźnienie od 1 stycznia 2016 r. do dnia zapłaty, a w pozostałej części powództwo i apelację oddalił. Podzielił i uznał za własne ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji. Uzupełniając ustalił, że w okresie objętym roszczeniem działka nie była wykorzystywana na cele rolne. Powódka wybudowała budynek biurowy będący obecnie siedzibą A. S.A. Dokonała na rzecz pozwanej zapłaty tytułem opłaty za użytkowanie wieczyste działki nr 2/33 kwoty 79 728,48 zł w dniu 31 marca 2008 r., kwoty 173 327,53 zł w dniu 30 grudnia 2008 r. Następnie wpłaciła za 2009 r. kwotę 218 783,60 zł w dniu 26 maja 2009 r., a za rok 2010 kwotę 239 185, 43 zł uregulowała w dniu 25 marca 2010 r. W treści przelewów z dnia 31 marca 2008 r. brak jakiegokolwiek zastrzeżenia, zostało natomiast dokonane w przelewach z dnia 30 grudnia 2008 r., z dnia 26 maja 2009 r. i z dnia 25 marca 2010 r. Ponadto w piśmie z dnia 19 grudnia 2008 r. powódka poinformowała pozwaną o zastrzeżeniu zwrotu wpłaconej kwoty 159 456,96 zł, w piśmie z dnia 26 maja 2009 r. zostało zawarte zastrzeżenie zwrotu odnośnie kwoty 214 505,24 zł oraz w piśmie z dnia 30 marca 2010 r., które wpłynęło do pozwanej w dniu 31 marca 2010 r. takie zastrzeżenie dotyczyło kwot wpłaconych za 2009 i 2010 r.

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że orzeczenie Samorządowego Kolegium Odwoławczego z dnia 5 maja 2005 r. nie dotyczyło powódki i nie mogło wywoływać wobec niej skutków prawnych. Odwołał się także do poglądu wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 stycznia 2011 r., I CSK 130/10 (niepubl.), przyjmującego obowiązek przeprowadzenia procedury aktualizacyjnej wskazanej w art. 17 b ust. 2 a ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 20 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, która weszła w życie z dniem 6 lutego 2003 r. w przypadku ustalenia nowej lub zmiany dotychczasowej stawki opłaty rocznej.

Uznał, że Sąd Okręgowy trafnie ocenił roszczenie powódki jako żądanie zwrotu nienależnego świadczenia. Treść oświadczeń składanych przez przedstawicieli powódki w stosunku do pozwanej wynika, że miała ona świadomość,

iż nie jest zobowiązana do zapłaty należności objętej zawiadomieniem z dnia 27 listopada 2007 r., kwestionowała w pismach zarówno obowiązek, który miał wynikać z orzeczenia Kolegium z dnia 5 maja 2005 r., jak i z zawiadomienia z 2007 r., co z resztą znalazło potwierdzenie w treści pozwu i kolejnych pismach procesowych, jak też w postępowaniach sądowych prowadzonych z jej udziałem oraz orzecznictwie Sądu Najwyższego. W ocenie Sądu Apelacyjnego, osoby uprawnione do reprezentacji powódki powinny i miały stosowną wiedzę co do braku obowiązku świadczenia opłat w wysokości spełnionej w latach 2008 – 2010. Poza wiedzą, że orzeczenie SKO nie było wydane wobec powódki i wypowiedzenie z dnia 27 listopada 2007 r. było skierowane do innego podmiotu, także art. 78 u.g.n. przewiduje, że przez czas trwania postępowania przed SKO lub sądem wysokość opłaty nie ulegała zmianie.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że zastrzeżenie zwrotu jako oświadczenie woli powinno być złożone przez osoby uprawnione do działania w imieniu powódki najpóźniej w chwili dokonania zapłaty. Nie były wystarczające zapisy w treści poleceń przelewów. W odniesieniu do wpłaty z dnia 31 marca 2008 r. brak zastrzeżenia. Oświadczenie z dnia 19 grudnia 2008 r. dotyczy kwoty 159 456,96 zł wraz z odsetkami, co można wiązać z wpłatą dokonaną w dniu 30 grudnia 2008 r. Wobec tego zastrzeżenie dotyczące kwoty 173 327,53 zł należało uznać za skuteczne. Tak samo zastrzeżenie zawarte w piśmie z dnia 26 maja 2009 r. było złożone przez uprawnione osoby i tym samym skuteczne w odniesieniu do opłaty za 2009 r. Bezskuteczne było natomiast zastrzeżenie zawarte w piśmie z dnia 30 marca 2010 r., które wpłynęło do pozwanej w dniu 31 marca 2010 r., ponieważ powódka złożyła je po dokonaniu zapłaty, co miało miejsce w dniu 25 marca 2010 r.

Z uwagi na to, że roszczenie powódki obejmuje różnicę pomiędzy rzeczywistymi wpłatami a faktycznymi jej zobowiązaniami, zapłata powinna wynosić kwotę 71 247,15 zł rocznie, co za trzyletni okres wynosi 213 741,43 zł. Za uzasadniony Sąd Apelacyjny uznał zarzut przedawnienia roszczenia w odniesieniu do kwoty 79 728, 48 zł, która została wpłacona w dniu 31 marca 2008 r. i była już przedawniona w dniu złożenia wniosku o zawezwanie do próby ugodowej, co miało miejsce w dniu 29 września 2008 r. W stosunku do wpłaty kwoty 173 327,53 zł zaszła konieczność pomniejszenia jej o należną opłatę w wysokości 71 247,43 zł,

co oznacza, że roszczenie za 2008 r. było uzasadnione do kwoty 102 080 zł. Różnica pomiędzy zapłaconą w 2009 r. kwotą 218 738,60 zł a należną 71 247,43 zł wynosi 147 536 zł. Roszczenie dotyczące 2010 r. było w całości nieuzasadnione, z uwagi na nieskuteczność oświadczenia woli co do zastrzeżenia. Zasądzeniu powinna podlegać kwota 249 616 zł jako suma kwot 102 080 zł i 147 536 zł. Sąd Apelacyjny zaznaczył także, że przenoszenie prawa użytkowania wieczystego działki mogło utrudnić pozwanej zawiadamianie właściwych podmiotów o zmianie stawki opłaty, ale istniała możliwość ustalenia aktualnego użytkownika wieczystego.

Powódka w skardze kasacyjnej zaskarżyła wyrok zakresie oddalenia powództwa ponad kwotę 249 616 zł wraz z ustawowymi odsetkami, czyli o zapłatę dalszej kwoty 316 618 zł. Powołała obie podstawy przewidziane w art. 398³ § 1 k.p.c. W ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania zarzuciła uchybienie art. 321 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 378 § 1 k.p.c. przez rozstrzygnięcie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem pozwu, które polegało na błędnym uznaniu, że dochodziła ona zapłaty kwoty 79 728,43 zł, podczas gdy co do tej płatności żądała zwrotu jedynie kwoty 8 481,05 zł jako różnicy pomiędzy zapłatą kwoty 79 728,48 zł a należną pozwanej kwotą 71 247,48 zł. Wadliwość ta doprowadziła do nieuzasadnionego oddalenia powództwa w odniesieniu do 2008 r. o kwotę 71 247,43 zł.

Naruszenie prawa materialnego skarżąca połączyła z wadliwym zastosowaniem art. 405 w związku z art. 410 § 1 i 2 k.c. przez bezzasadne pomniejszenie dochodzonej kwoty 181 808,87 zł o kwotę 71 247,43 zł. Ponadto to wadliwe zastosowanie w związku z niezastosowaniem art. 451 § 1 k.c. polegało na pomniejszeniu roszczenia za 2009 r. o kwotę 24 680,19 zł, która została zapłacona w drodze zaliczenia na poczet opłaty za ten rok nadpłaty za 2008 r., zgodnie z pismem powódki z dnia 16 stycznia 2009 r.

Niewłaściwe zastosowanie art. 411 pkt 1 w związku z art. 410 § 1 i 2, art. 405 k.c. oraz art. 238 k.c. polegało na przyjęciu, że przepis art. 411 pkt 1 k.c. ma zastosowanie także w sytuacji, gdy w chwili spełnienia świadczenia istniało zobowiązanie wpłacającego, a podstawa świadczenia odpadła w późniejszym czasie, po jego spełnieniu, przez błędne uznanie, że do domagania się zwrotu nienależnego świadczenia w wysokości 221 617,78 zł uiszczonego na poczet

opłaty za 2010 r., powódka powinna złożyć zastrzeżenie zwrotu, skoro w chwili spełnienia świadczenia była ona użytkownikiem wieczystym nieruchomości zobowiązanym do ponoszenia opłaty, a podstawa tego świadczenia odpadła w dniu 30 marca 2010 r. na skutek przeniesienia prawa użytkowania wieczystego na inny podmiot.

Błędna wykładnia art. 60 w związku z art. 38 i art. 61 § 2 k.c. polegała na uznaniu, że osoba prawna nie może złożyć oświadczenia woli w formie elektronicznej poprzez wpisanie określonej treści w tytule polecenia przelewu bankowego i stwierdzenie, że treść polecenia przelewu złożonego w dniu 25 marca 2010 r. nie mogła wywrzeć skutku prawnego, chociaż z art. 60 k.c. nie wynikają żadne ograniczenia dotyczące możliwości składania oświadczeń woli w formie elektronicznej przez osoby prawne.

Skarżąca domagała się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Obowiązywanie zasad dyspozycyjności i kontradyktoryjności, przewidzianych w art. 321 § 1 k.p.c., uprawniających strony do swobodnego dysponowania ich uprawnieniami procesowymi, oznacza, że sąd nie może orzekać o tym, czego strona nie żądała ani wychodzić poza żądanie, a więc rozstrzygać o tym, czego pod osąd nie przedstawiła. Zakres żądanej przez powoda ochrony prawnej określa zarówno przedmiot postępowania, jak i przedmiot orzekania wyznaczony przez powoda żądaniem pozwu oraz wskazanymi, w wykonaniu obowiązku nałożonego w art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c., okolicznościami faktycznymi, żądanie to uzasadniającymi. Nie wiąże natomiast sądu i nie wyznacza granic przedmiotu orzekania kwalifikacja prawna żądania wskazana w pozwie. Do naruszenia art. 321 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może dojść także w postępowaniu apelacyjnym wówczas, gdy sąd drugiej instancji orzekł co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem w postępowaniu pierwszoinstancyjnym lub co do roszczenia nieopartego na podstawie faktycznej wskazanej przez powoda do chwili zamknięcia rozprawy przed sądem pierwszej instancji. Powódka domagała się w pozwie zasądzenia na jej rzecz kwoty 181 808,87 zł tytułem zwrotu nienależnego świadczenia za 2008 r. będącej różnicą pomiędzy wniesioną opłatą w wysokości 253 056,01 zł, a należną w wysokości

71 247,43 zł. Nie była zatem objęta żądaniem kwota stanowiąca należną opłatę ani kwota obejmująca pierwszą wpłatę w pełnej wysokości. W toku ustalania zakresu zwrotu nienależnego świadczenia w 2008 r. Sąd Apelacyjny nie analizował żądania zgłoszonego w pozwie oraz sposobu jego obliczenia przez powódkę, jak też stwierdzenia przez pozwaną, w piśmie z dnia 8 stycznia 2009 r., że „kwota wpłacona w dniu 31 marca 2008 r. została zaliczona w całości na poczet bezspornej opłaty z tytułu użytkowania wieczystego działki nr 2/33 za rok 2008”. Nie dostrzegł, że powódka nie domagała się zwrotu pełnej kwoty będącej pierwszą wpłatą. Określenie zatem wysokości nienależnego świadczenia na kwotę 102 080 zł nie było prawidłowe. Zarzut naruszenia art. 321 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 378 § 1 k.p.c. był uzasadniony.

Wymienione w art. 410 § 2 k.c. przypadki zubożenia i wzbogacenia będące wynikiem działania zubożonego, zmierzającego do spełnienia świadczenia, które okazało się nienależne, stanowią szczególną kategorię bezpodstawnego wzbogacenia, do którego z mocy art. 410 § 1 k.c. mają zastosowanie przepisy art. 405 do art. 409 k.c. Żądanie zwrotu świadczenia może nastąpić tylko wtedy, gdy zubożony był w błędzie albo wola świadczenia z innych przyczyn utraciła znaczenie. Nienależne świadczenie powoduje wzbogacenie kosztem świadczącego, ponieważ dochodzi w ten sposób do zwiększenia cudzego majątku, które nie miało przyczyny albo przyczyna odpadła lub nie została urzeczywistniona. Sam fakt spełnienia świadczenia nienależnego uzasadnia roszczenie kondycyjne (por. wyroki Sądu najwyższego z dnia 28 sierpnia 2013 r., V CSK 362/12, z dnia 15 maja 2014 r., II CSK 517/13, z dnia 29 listopada 2016 r., I CSK 798/15, niepublikowane).

Nienależnym świadczeniem, zgodnie z art. 410 § 2 k.p.c. jest także przypadek spełnienia świadczenia w sytuacji, w której spełniający je (solvens) nie był do świadczenia zobowiązany. W odniesieniu do tej kategorii roszczeń kondycyjnych, w art. 411 pkt 1 k.c. przewidziano możliwość uzyskania zwrotu świadczenia nienależnego, spełnionego mimo wiedzy, że nie należy się ono wzbogaconemu, została uzależniona, poza dwoma innymi warunkami, które nie mają znaczenia w sprawie, od zastrzeżenia zwrotu. Obowiązek zwrotu nienależnego świadczenia jest co do zasady wyłączony wówczas, gdy świadczenie zostało spełnione w pełni dobrowolnie i z pełną świadomością jego nienależności.

Przyjmowane jest w piśmiennictwie prawniczym i orzecznictwie, że przesłanka wiedzy solvensa jest zazwyczaj interpretowana ściśle. Wątpliwości co do obowiązku spełnienia świadczenia, nie mogą być utożsamiane z wymaganą w art. 411 pkt 1 k.c. pozytywną wiedzą dłużnika o braku powinności spełnienia świadczenia, nawet jeżeli są poważne (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1997 r., III CKN 236/97, OSNC 1998, nr 6, poz. 101). Spełniający świadczenie nie wie, że jest do świadczenia zobowiązany (art. 411 pkt 1 k.c.), gdy działa pod wpływem błędu, to znaczy pozostaje w przekonaniu, że spełnia należne świadczenie, podczas gdy przekonanie to nie ma oparcia w okolicznościach lub jest wynikiem mylnego o nich wyobrażenia. Nie ma przy tym znaczenia przez kogo błąd został wywołany i że spełniający świadczenie, przy dołożeniu należytej staranności mógł się dowiedzieć, że do świadczenia nie jest zobowiązany, a nawet, że błąd został zawiniony przez spełniającego świadczenie (por. wyrok. Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2002 r., IV CKN 1575/00, niepubl.). Sąd Apelacyjny stwierdził, że powódka wiedziała w jakiej wysokości powinna wносить opłaty roczne z tytułu korzystania z nieruchomości w ramach użytkowania wieczystego, czego ostatecznie skarżąca nie zakwestionowała.

Przyjmowane jest w orzecznictwie, że zastrzeżenie zwrotu stanowi oświadczenie woli solvensa, które powinno być złożone wzbogaconemu w chwili dokonania świadczenia. Zastrzeżenie zwrotu ma charakter oświadczenia woli o przekonaniu lub wiedzy na temat braku zobowiązania. Nie zostały przewidziane żadne szczególne wymagania co do formy tego oświadczenia. Zgodnie z art. 60 k.c., wola solvensa może być wyrażona przez każde zachowanie się, które przejawia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również w postaci elektronicznej, stosownie do art. 61 § 2 k.c. Wyrażenie woli przez osobę prawną powinno być dokonane przez podmioty uprawnione do działania w jej imieniu. Nie ma podstaw do przyjmowania, że bezskuteczne jest złożenie takiego oświadczenia w treści polecenia przelewu, jeżeli złożyły je uprawnione osoby. Podkreślenia wymaga, że za równoznaczne co do skutków prawnych z zastrzeżeniem spełniającym ściśle ustawowe wymagania, uznać trzeba oświadczenie o zastrzeżeniu złożone po dokonaniu wpłaty, jeżeli w konkretnych okolicznościach jest oczywiste, że solvens będzie domagał się zwrotu, gdyż spełnia świadczenie, choć wie, że jest ono

nienależne, ale czyni to w obawie przed niekorzystnymi dla niego skutkami, zwłaszcza gdy takie oświadczenia były zgłaszane w stosunku do wcześniejszych świadczeń tego samego rodzaju w takich samych warunkach. Z okoliczności sprawy wynika, że w poleceniu przelewu z dnia 25 marca 2010 r. była zawarta adnotacja o zastrzeżeniu zwrotu spełnionego świadczenia, a wyjaśnienie w formie pisemnej z dnia 30 marca 2010 r. zostało doręczone pozwanej w dniu 31 marca 2010 r. wraz z oświadczeniem dotyczącym żądania zwrotu należności wpłaconej za 2010 r. W tej sytuacji nawet, gdyby adnotacja na poleceniu przelewu, zastrzegająca zwrot świadczenia, nie pochodziła od osób uprawnionych, co nie zostało wyjaśnione, to pismo z dnia 31 marca 2010 r. stanowić mogło potwierdzenie czynności odnotowanej na przelewie. Oczywiście było, że i to świadczenie zostanie objęte zastrzeżeniem żądania zwrotu.

Zastrzeżenie zwrotu świadczenia za 2010 rok nie było przez Sąd Apelacyjny właściwie przeanalizowane. Skarżąca dokonała zastrzeżenia, jak w poprzednich latach, w poleceniu przelewu, a następnie w piśmie z dnia 30 marca 2010 r. podtrzymała stanowisko, nie ograniczając zakresu wpłaty. W skardze kasacyjnej powódka zarzuciła, że w odniesieniu do części opłaty za okres po zbyciu użytkowania wieczystego, nie było wymagania czynienia zastrzeżenia. Sąd Najwyższy podzielił stanowisko skarżącej dotyczące interpretacji art. 411 pkt 1 k.c. Przyjmowane jest jednolicie w orzecznictwie, że wyłączenie na podstawie art. 411 pkt 1 k.c. możliwości żądania zwrotu nienależnego świadczenia odnosi się tylko do sytuacji, gdy dopełniający świadczenia wiedział, że nie był zobowiązany do spełnienia go, nie dotyczy natomiast spełnienia świadczenia, którego podstawa prawna odpadła (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2013 r., II CSK 104/13, z dnia 21 marca 2018 r., V CSK 215/17, niepublikowane). Odpadnięcie podstawy prawnej świadczenia z mocą wsteczną oznacza, że w chwili świadczenia zobowiązanie istnieje i choćby nawet świadczący wiedział, że dojdzie do późniejszego odpadnięcia podstawy prawnej, nie wyłącza to jego roszczenia kondycyjnego.

Z art. 238 k.c. wynika, że obowiązek uiszczania opłaty rocznej, mającej cywilnoprawny charakter jest ściśle związany z czasem trwania użytkowania wieczystego i obciąża każdorazowego użytkownika wieczystego, czyli podmiot,

któremu prawo to w danym okresie przysługuje. Część opłaty rocznej uiszczona przez zbywcę prawa użytkowania wieczystego gruntu, za czas po chwili zbycia tego prawa, jest świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. Pogląd ten był dominujący w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2010 r., I CSK 692/09, OSNC-ZD 2011, nr 2, poz. 45, z dnia 12 lutego 2014 r., IV CSK 284/13) i podziela go skład Sądu rozpoznający skargę kasacyjną. Wcześniejsze, odmienne stanowisko nie zasługiwało na aprobatę, ponieważ nietrafny był argument o niepodzielności opłaty rocznej, nieuwzględniający treści art. 379 § 2 k.c. i o nałożeniu na użytkownika wieczystego obowiązku płacenia także za okres, w którym użytkownikiem wieczystym już nie był, mimo braku jednoznacznego uregulowania ustawowego w tym względzie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 r., V CA 2/02, OSNC 2003, nr 1, poz. 12). Doszło jednak do zmiany stanu prawnego ustawą z dnia 20 lipca 2017 r. o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r., poz. 1509), którą z dniem 23 sierpnia 2017 r. (art. 1 pkt 14 b) dodano do art. 71 u.g.n. ustęp 7 stanowiący, że w przypadku gdy nastąpiła zmiana użytkownika wieczystego w wyniku przeniesienia prawa użytkowania wieczystego, opłatę roczną pobiera się w całości od osoby będącej użytkownikiem wieczystym nieruchomości w dniu 1 stycznia roku, za który obowiązuje opłata. W odniesieniu do dochodzonego przez powódkę roszczenia nie ma zastosowania art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r., który przewiduje, że do spraw wszczętych na podstawie ustawy zmienianej w art. 1 i niezakończonych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy ustawy zmienianej w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą. Zainicjowana przez powódkę sprawa nie należy do „spraw wszczętych na podstawie ustawy zmienianej”, czyli ustawy o gospodarce nieruchomościami. Dotyczy ona zwrotu wniesionych opłat rocznych, które stanowiły nienależne świadczenia, przewidziane w art. 410 § 1 i 2 k.c. Nawet gdyby ocena tych roszczeń wymagała wykładni i zastosowania przepisów ustawy o gospodarce nieruchomościami, to nie wpłynie to na zmianę charakteru sprawy na „wszczętą na podstawie ustawy zmienianej w art. 1” ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Oznacza to, że zgodnie z art. 3 k.c., nowe brzmienie art. 71 u.g.n., uwzględniające ustęp siódmy, będzie obowiązywać od wejścia w życie wprowadzonej zmiany.

Określenie rozmiaru roszczenia powódki za 2009 r. stanowiło konsekwencję niewłaściwego zastosowania art. 410 § 1 i 2 oraz niezastosowania art. 451 § 1 zdanie pierwsze k.c., ponieważ Sąd Apelacyjny nie uwzględnił, porozumienia stron co do stwierdzonej przez pozwaną w piśmie z dnia 8 stycznia 2009 r. nadpłaty w łącznej kwocie 24 680,19 zł, którą powódka zaliczyła, oświadczeniem z dnia 16 stycznia 2009 r., na poczet opłaty za użytkowanie wieczyste działki nr 2/33 za 2009 r. Była to okoliczność bezsporna, powołana już w pozwie w ramach okoliczności faktycznych uzasadniających zgłoszone żądanie wraz ze wskazaniem na pisma stron.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji, a rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego pozostawił Sądowi Apelacyjnemu, stosownie do art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.

aj